

СТІЛ ПЕРЕГОВОРІВ ПОСЕРЕД ПОЛЯ БОЮ

*Горбулін Володимир Павлович,
Кононенко Сергій Володимирович*

Повернення України в Європу не зводиться лише до набуття членства в Євросоюзі. Йдеться про значно ширший процес всеосяжної реінтеграції, що має суттєвий культурно-історичний вимір. Україна не просто повертається у «європейську (навіть євроатлантичну) сім'ю народів», а повертає собі традиційні цінності європейської (євроатлантичної) цивілізації чи, радше, оживлює їх у собі. Сучасна Європа формувалася впродовж багатьох століть, створивши невичерпний ідейний спадок, що до нині духовно живить європейців. Тому одним із провідних теоретико-методологічних та стратегічних дороговказів для української зовнішньої політики має стати реалізм – найдавніша і найбільш апробована політична філософія сучасної Європи. Згідно з базовими постулатами цієї філософії раціональна й ефективна зовнішня політика передбачає: прагнення до дипломатичного компромісу на основі балансу сил; жорстке дотримання національних інтересів; адекватну оцінку власного владного потенціалу та владних потенціалів інших учасників міжнародно-політичної взаємодії; визнання збройних сил природним засобом зовнішньополітичної діяльності, а воєн – природним результатом міжнародних відносин; уникнення ідеологізації ключових питань міжнародної політики та заперечення фундаменталізму в усіх його (як світських, так і релігійних) виявах.

Українсько-російська війна не перша й не остання війна в історії міжнародних відносин, які принаймні до сьогодні війнами й формувалися. Тридцятирічна війна, наполеонівські

війни, Перша і Друга світові війни, холодна війна відіграли ключову роль у творенні міжнародних систем. Світова політика була й залишається вкрай змагальною царинною, а збройні сили були й залишаються невід'ємним інструментом зовнішньополітичної діяльності. Саме тому війни постають об'єктивним «структурним ефектом» міжнародних відносин, а жити без них людство так і не навчилося. Подібно українсько-російський збройний конфлікт не перший конфлікт, що виникає на постімперському просторі внаслідок політичної дезорганізації, спричиненої розпадом великих держав, імперій, наддержав. Все якраз навпаки – ці конфлікти неминучі. Так само Російська Федерація не перша постімперська (у цьому конкретному випадку – пострадянська) нова незалежна держава, що прагне використати імперський пафос та імперський спадок для безпідставного самозвеличення; нахабного шантажу сусідніх держав і світової спільноти загалом; усунення потенційних конкурентів на просторах колишніх імперій. Саме останнім мотивом керувалися новітні кремлівські «карликові» імперіалісти, коли планували українську

Горбулін Володимир Павлович – директор Національного інституту стратегічних досліджень, академік НАН України, доктор технічних наук, професор

Кононенко Сергій Володимирович – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник

авантюру, адже Україна залишається єдиною пострадянською країною, спроможною протистояти цим авантюристам – дати їм гідний бій, відкинути назад до континентальної Євразії й стримувати агресивні дії, виконавши в наш час історичну місію та міжнародну роль середньовічної Київської Русі.

Важлива історична особливість українсько-російського збройного конфлікту полягає у винаятковій підлості й боягузливості агресора, що ховає свій правовий нігілізм, моральну неповноцінність, воєнно-політичну слабкість за гібридною пропагандистською завісою. Російський імперіалізм завжди безапеляційно й безпідставно ототожнював себе зі спадком Київської Русі. Однак його сучасна «карликова» версія виявилася цілковито негідною шляхетного «іду на ви» великих київських князів. Він воює таємно, диверсійно-підривними засобами – руками люмпенів та зрадників і за спинами мирного населення. Зовнішня політика РФ є кримінальною за своєю природою, результатом перенесення уявлень і методів «бандитського Петербургу» у міжнародні відносини; результатом цілковитої криміналізації влади цієї пострадянської держави; результатом злиття російсько-радянських спецслужб із пострадянським кримінальним світом. У сьогоднішній Росії відбувається важливий історично-соціологічний експеримент, покликаний дати відповідь на запитання: яку зовнішню та внутрішню політику здійснюватиме політичний клас, що сповідує кримінальну політичну культуру? Або ж якими будуть наслідки перенесення кримінальної свідомості до сфери політичної практики?

Наступною історичною особливістю українсько-російського збройного конфлікту та багатосторонніх переговорів як невід'ємної частини цього конфлікту слід вважати надзвичайну поступливість, послідовну миролюбність, максимальну стриманість і толерантність жертви агресії. Проте на сьогодні потенціал «доброї волі» української сторони, тобто її готовність йти на поступки та спроможність дотримуватися домовленостей поступово вичерпується. Україна зробила майже все, що від неї залежало, аби принести мир на Донбас та повернути Крим виключно мирним способом компромісу й переговорів. Просуватися цим шляхом далі без руху назустріч з боку інших учасників означає шкодити своїм національним інтересам, руйнувати державний суверенітет, підривати престиж держави на міжнародній арені. Довготерпіння навіть в українців не безмежне, і навіть вони не зможуть увесь час перебувати в звичній для себе ролі жертви та безмовного об'єкта зовнішніх впливів. Українська держава й Український народ чимдалі більше втомлюються нести моральну й політичну

відповідальність за конфлікт, який розпочався й живиться з-поза меж України – нести моральну й політичну відповідальність за тих, хто цей конфлікт ініціював, і тих, хто дав йому розростися.

Третьою історичною особливістю українсько-російського збройного конфлікту та переговорів щодо Донбасу і Криму є доволі несприятливе для України як жертви агресії міжнародне середовище. На сьогодні більшість міжнародних механізмів військово-політичної протидії агресії та стримування агресора є слабкими, а економічні й дипломатичні механізми такої протидії та стримування не завжди дієві й потребують часу для отримання належного результату від їх залучення. Зрештою, ще жодна система колективної безпеки не довела своєї цілковитої ефективності та не була остаточно апробована. Віра українців у Північноатлантичний альянс підтвердиться й укоріниться в їхній політичній культурі, якщо ця безпрецедентно впливова й історично унікальна система колективної безпеки почне дієво стримувати актуальних і потенційних агресорів, котрі підривають стабільність постбіполярних міжнародних відносин. Понад те, йдеться не стільки про сподівання власне українців, скільки про гостру безпекову потребу всього світу. Україна та її збройні сили, пройшовши горна українсько-російського збройного конфлікту, змогли б зробити суттєвий внесок у зміцнення й розвиток Північноатлантичного альянсу.

Держава, що прагне зберегтися та утвердитися у світовій політиці, повинна бути готовою застосувати такий базовий інструмент зовнішньополітичної діяльності як збройні сили для захисту своїх національних інтересів, стримування агресора, відновлення територіальної цілісності. Проте на сьогодні відбулася історична делегімізація саме цього інструменту зовнішньої політики. Більшості цивілізованих країн євроатлантичного світу притаманний «страх власної зброї», що надає перевагу агресорові, який подібного страху позбавлений, та паралізує дипломатію, яка не може ефективно функціонувати без спирання на потужні збройні сили, постійно остерегаючись їх застосувати. Великі демократії євроатлантичного світу використовують зброю для досягнення зовнішньополітичних цілей вкрай вибірково й зі значними побоюваннями. Причому навіть Сполучені Штати – найбільша військова потуга сучасності – максимально уникають застосування своїх надпотужних збройних сил, надаючи перевагу «м'якій силі». Сучасну розвинену демократію вкрай важко спонукати звернутися до зброї для реалізації легітимних національних інтересів та досягнення легітимних зовнішньополітичних цілей – захисту

союзників, підтримання миру, покарання агресора. Подібна боязка і надлишкова миролюбність разом зі слабкістю та недостатньою ефективністю наднаціональних безпекових інституцій і механізмів створює надзвичайно сприятливе міжнародне середовище для здійснення агресивних і деструктивних зовнішньополітичних курсів.

Україні протистоїть жорстокий, безжальний і підлий ворог, цілковито позбавлений будь-яких моральних обмежень. Він не моралізує й не заганяє себе в глухий кут моральних дилем, переймаючись питаннями на кшталт «за що воюємо?» та «кому це потрібно?» Він просто знищує тих, кого вважає ворогом, і доволі часто робить це у вкрай підлий і звирячий спосіб. Він звертається до зброї без вагань. Він зневажає всіх, хто боїться власних збройних сил і паралізований страхом збройного конфлікту, живлячись цим страхом і розростаючись від нього. На жаль, Україна виявилася для кремлівської верхівки майже ідеальною жертвою. Страх перетворився на базове відчуття українського суспільства, поєднався з історичною нерішучістю, викликаною колосальними втратами у минулому столітті й сотнями років бездержавності. Засобами агресивної пропаганди кремлівські імперські епігони та їхні місцеві поплічники залякують українське суспільство війною, тероризмом, колапсом держави й економіки. Поширенню цих «апокаліптичних пророцтв» допомагає частина вітчизняних політиканів-крикливців, які використовують страхи суспільства у своїх егоїстичних чи кланових інтересах. Подолання страху й трансформація цієї базової людської емоції в прагнення порядку, солідарності, перемоги постає головним історичним завданням українського суспільства, яке воно вже цілком успішно виконує, вистоявши два роки у війні проти однієї з найпотужніших армій світу та зберігши демократію і стабільність.

Зброя, разом з дипломатією й пропагандою, була і є базовим інструментом зовнішньополітичної діяльності, без якої ця діяльність ніколи не буде ефективною. Страх застосувати збройні сили для реалізації легітимних національних інтересів (захисту державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності, відбиття агресії й покарання агресора) паралізує зовнішню політику, робить її недієздатною й залежною від тих, хто подібного страху не має. Спочатку українців позбавляли права бути окремим народом, потім права мати власну державність, нині ж їх намагаються позбавити права на самооборону й перемогу в справедливій визвольній війні. Україна як ніхто прагне миру. Вона вкрай неохоче звернулася до зброї, ставши жертвою нахабної агресії. Поволі долаючи природний людський

страх перед насильством, гартуючи волю до перемоги у війні з переважаючими силами агресора, вона вдосконалює своє зовнішньополітичне мислення, керуючись перефразованим латинським висловом: «Хочеш миру – не бійся війни!» Мимохіть спадає на думку приклад великих римлян, котрі здобували перемоги попри найгірші поразки та найбільші втрати, жахаючи своїх ворогів невідворотністю відплати за шкоду, завдану їхній державі.

У політиці (зокрема зовнішній) відсутність вибору є свідченням глибокої кризи. Тому твердження, що той чи інший переговорний процес не має альтернатив, тобто не може бути трансформованим, лише озвучує ситуацію безвиході. Безперечно, будь-які переговори час від часу опиняються в глухому куті, однак неможливо довіку залишатися в цьому куті, вперто позбавляючи себе права на зовнішньополітичний вибір. Сьогодні у світовій політиці відбулося чимало важливих змін. Ігнорувати їх вплив на подальший перебіг переговорів щодо Донбасу й Криму неприпустимо. Крім того, констатація відсутності альтернатив суттєво підриває потенціал стратегічного мислення, яке оперує саме альтернативними сценаріями – розробляє їх та обґрунтовує. Виконання Україною своїх зобов'язань за Мінськими домовленостями не повинне заважати пошукам способів удосконалення власне переговорного процесу.

Мінський переговорний процес, зрештою як і вся українська дипломатична активність останніх двох років, здійснювався під впливом об'єктивних нагальних обставин, викликаних війною й кризою; ворожим військово-політичним, пропагандистським та економічним тиском держави-агресора (РФ); дружнім фінансовим і дипломатичним тиском країн-союзників, що мав різну інтенсивність, поєднуючись із різноманітними формами заохочення та підтримки (економічної, дипломатичної, політичної). Сьогодні Україна поволі приходить до тями, а її сучасний стан може визначитися як постшокковий (постстресовий), що передбачає необхідну й цілком справедливую зміну позицій з багатьох ключових питань зовнішньої політики. Слабка і деморалізована держава за умов внутрішньої кризи та зовнішньої агресії стає легким об'єктом маніпулювань як з боку союзників, так і з боку ворогів.

Загально визнано, що рішення, прийняті в шокковому стані – під тиском критичних обставин, можуть бути цілком справедливо переглянуті згодом. Нинішній «примус до миру» України скидається на «примус до здоров'я» тяжкохворої людини, яка щойно виїшла з реанімації. Парадоксальним чином об'єктом зазначеного примусу стала саме жертва агресії, причому

тисне на неї й власне агресор. Сьогодні як ніколи українська держава й суспільство потребують часу на постшокову, чи постстресову, реабілітацію, яка включатиме перегляд зовнішньополітичних рішень, прийнятих у шоківому (стресовому) стані під впливом критичних обставин воєнного характеру та зовнішніх чинників. Йдеться про гостру потребу всього українського суспільства в більш-менш тривалому періоді «постшокової (постстресової) реконструкції». Зовнішня політика України цього періоду передбачає, поміж іншого, ліквідацію наслідків агресії, зокрема у зовнішньополітичній царині. Поступки, зроблені українською стороною під тиском критичних обставин і зовнішніх сил упродовж останніх двох років, мають всі шанси перетворитися на серйозні помилки, якщо не буде вжито заходів для їх компенсації відповідними (компенсаційними) дипломатичними кроками.

Рішення, що до сьогодні були прийняті в межах Мінського процесу, значною мірою стали наслідком тиску критичних обставин і зовнішніх чинників, а тому їхня обов'язковість тримається виключно на «добрій волі» української сторони – вона як відповідальний і миролюбний член світової спільноти понад усе прагне миру, іноді навіть на шкоду своїм національним інтересам. «Мінськ-1» і «Мінськ-2» постали внаслідок жорстоких бойових дій (Іловайськ та Дебальцеве) і загрози розширення воєнної агресії Росії проти України. Йдеться про міжнародні домовленості, правовий статус яких є недостатньо високим, а політична вага визначається виключно ставленням до них (готовністю виконувати) учасників переговорного процесу. І все це тому, що досягнуті вони були внаслідок військово-політичного та дипломатичного тиску на Україну, керівництво якої просто рятувало державу від зростаючої агресії імперського сусіда, маючи в розпорядженні переважно дипломатичні засоби.

I. Особливості середовища (зовнішніх умов) переговорного процесу щодо Донбасу й Криму на сучасному етапі

1. Поступово виявляють свою дію й стають очевидними більш фундаментальні чинники переговорного процесу, що визначають середовище його перебігу. Передусім йдеться про формування нової системи міжнародних відносин чи, радше, загрози цьому формуванню. Сьогодні зазначена система критично переобтяжена локальними конфліктами різної інтенсивності та різноманітними квазидержавними утвореннями, які є результатами паліативних, тимчасових і недовершених вирішень цих конфліктів. Таким чином, сучасна система міжнародних відносин може зруйнуватися

не внаслідок світової війни чи якоїсь іншої форми глобального конфлікту, а внаслідок кумулятивної дії зростаючої кількості локальних конфліктних ситуацій та неконтрольованого збільшення кількості незаконних територіальних утворень, що претендують на державний статус. Розпад міжнародної системи означає одне – поширення безладу й панування насильства. Події на Донбасі й у Сирії, спалахи і поступ фундаменталізму, поширення міжнародного тероризму, міграційна інвазія країн Євросоюзу постають провісниками наближення «темних часів» глобальної системної кризи. У цьому контексті протистояння Української держави злочинним зазіханням терористичних утворень ЛНР/ДНР може цілком справедливо вважатися боротьбою за порядок і законність у всьому світі.

2. Окрім міжнародно-системних, очевидною стає й дія історичних чинників. Нинішня Україна пожинає гіркі плоди попереднього двадцятилітнього розвитку, що призвів до формування олігархічної системи, яка паразитувала на радянському спадкові, імітувала ринкові й демократичні процедури та інститути, поляризувала українське суспільство, загальмувала розвиток середнього класу, деформувала політичну культуру, створила залежну й безініціативну зовнішню політику, підірвала потенціал збройних сил. Ця система виявилася неспроможною витримати потужний зовнішній удар, який їй було завдано агресією Росії, і її докорінна перебудова є першою передумовою остаточної перемоги над агресором та відновлення територіальної цілісності й державного суверенітету України. Водночас потрібно усвідомити, що суспільні устрої, які складаються десятиліттями, не руйнуються впродовж одного-двох років. Міцний і динамічний середній клас, глибоко закарбовані демократичні цінності, максимально ефективна й легітимна державно-адміністративна та політична системи – ось головні вороги олігархічного устрою, що не руйнується вибірковими репресіями проти найбільш одіозних олігархів, якими б бажаними ці репресії не були для їхніх конкурентів і зубожілого й озлобленого населення.

Корупція тією чи іншою мірою притаманна усім державам і суспільствам. Корупція в Україні зникне разом із українською олігархією, що, однак, потребуватиме тривалого (історичного) часу й титанічних зусиль усього суспільства. Україна вже стала на шлях боротьби з цим ганебним та руйнівним явищем, хоча нині є очевидним, що буде він вкрай довгим. Тут головне не намагатися завершити все якнайшвидше на догоду обуреній публіці та західним партнерам, а послідовно й безповоротно демонтувати олігархічний суспільний устрій, який не може існувати без корупціонерів,

масово їх продукуючи й репродукуючи. Важливо також не стати об'єктом міжнародного тиску і примусу до миру з агресором та колабораціоністами під гаслом «негайних реформ і подолання корупції». Йдеться про можливу підміну понять і зміщення акцентів, коли, наприклад, санкції з агресора знімаються через те, що його жертва корумпована і недостатньо реформована. Кожна миролюбна і відповідальна держава повинна протидіяти агресії, навіть якщо суспільний устрій країни – об'єкта цієї агресії не відповідає високим, а можливо, й завищеним стандартам.

3. Вплив морально-політичних та політико-культурних чинників на перебіг міжнародних переговорів України щодо Донбасу й Криму також зростає й стає очевидним. Йдеться передусім про дві речі: авторитет державної влади у внутрішній політиці та престиж держави в політиці міжнародній. Функціональна демократія неможлива без морального консенсусу влади і громадян, який має поширюватися й на ключові зовнішньополітичні питання, особливо якщо вони стосуються державного суверенітету і територіальної цілісності. Суспільство має довіряти своїй владі – вірити в те, що вона захищає національні інтереси. За відсутності такої довіри навіть найдосконаліший і найуспішніший дипломатичний маневр ставитиметься під сумнів. Відкрита й відверта дипломатія, що пояснює і обґрунтовує кожний свій крок, максимально уникаючи кулуарності, втаємниченості, елітаризму, надає можливість відновити морально-політичний консенсус щодо ключових питань зовнішньої політики.

Престиж держави на міжнародній арені, як і довіра громадян до своєї влади, загалом має морально-політичну природу, адже йдеться про довіру між державами. Країна, що готова йти на територіальні поступки агресору (легко втрачає територію) і не чинить йому гідного спротиву, такої довіри не матиме ніколи і ніколи не визнаватиметься повноправним членом світової спільноти – її зневажатимуть і союзники (приховано), і вороги (відверто). Питання державного престижу та національної честі й гідності не варто вважати непрактичними моралізаторськими витребеньками – це питання відповідальності держави перед власним народом, іншими державами й наступними поколіннями. Недооцінювання моральних аспектів зовнішньої політики є так само небезпечним, як і їх переоцінювання. Безперечно, міжнародна арена є досить цинічною цариною, однак малодушних капітулянтів тут зневажають так само, як і на інших аренах битв і змагань.

4. Поволі вичерпується потенціал дипломатичних засобів вирішення проблем конфлікту на

сході України й анексованого Криму. Власне, цього потенціалу залишилося не більше, ніж на два-три роки. І незабаром гостро постане питання активного й ефективного залучення іншого інструменту зовнішньополітичної діяльності – збройних сил. Подібно, хоч і дещо згодом, постане питання надійних внутрішніх «тилів» зовнішньої політики, тобто питання динамічної економічної і стабільної політичної систем, які є опорою зовнішньополітичної діяльності. Держава, яка стала об'єктом агресії, втративши частину своїх територій, не вистойть, не відновить територіальної цілісності, не покарає агресора виключно дипломатичними маневрами. Успішно стримати, відбити, провчити нападника лише засобами дипломатії просто неможливо – потрібна потужна армія й переконлива пропаганда. Дипломатичне маневрування в період збройного конфлікту надає можливість виграти час і підготуватися до постконфліктної ситуації політичного оформлення результатів власне конфлікту.

Вичерпання потенціалу дипломатичних засобів означає суттєве зниження дієздатності цих засобів та їх моральну дискредитацію. Мінський процес може тривати ще не один рік, однак щороку його ефективність і легітимність зменшуватиметься й зрештою буде зведена нанівець. На жаль, вже сьогодні цей процес починає більше імітуватися, ніж реально здійснюватися. Існує чимало охочих звинуватити саме Україну в такій імітації та прихованому бажанні вийти з переговорів. Проте безпідставність подібних звинувачень є очевидною. Яким чином може зашкодити чи підірвати переговорний процес країна, яка справляє на цей процес найменший вплив? Сьогодні навіть бойовики-колабораціоністи дозволяють собі значно більше, ніж зраджена ними Україна. Вони висувають нахабні вимоги й безглузді пропозиції; відновлюють бойові дії, коли їм це потрібно чи коли їм накажуть; шантажують українську сторону через заручників; убивають та знущаються над полоненими. Нині Україна залишається найбільш упослідженим та найменш впливовим учасником переговорів, і доки подібна ситуація не буде змінена, переговорний процес щодо Донбасу й Криму ніколи не матиме належного результату.

Нестримне бажання миру з боку жертви агресії та її союзників може стати чинником війни, заохочуючи агресора та надаючи йому додаткові можливості для дипломатичного маневру. Нападника стримує жорстка протидія (причому не лише воєнна, а й дипломатична і пропагандистська), а мир підтримується й ґрунтується на балансі сил. Якщо загарбнику не може бути завдано відносно швидкого поразки, то найліпший вихід – змусити його зав'язнути в об'єктах агресії. І саме таку (блокуючу)

функцію виконує лінія української оборони на Донбасі («донбаська дуга»), а також мінські переговори (йдеться про Мінський переговорний процес, а не ті системи домовленостей, які він час від часу продукує). Цей переговорний процес може вважатися дипломатичним відповідником суто воєнної лінії оборони. Подібна тактика «зв'язування» особливо ефективна, якщо агресор недостатньо потужний, а надто, якщо він був настільки нахабним і необачним, аби розпочати агресивні дії одразу на кількох геостратегічних фронтах. Випускати РФ з «донбаського клінчу» недалекоглядно.

Зайве примиренською позицією українська сторона та її союзники лише вивільнять агресору руки й подарують можливість застосувати свій досить обмежений ресурс у вигідних для нього геополітичних сферах та за вигідними для нього геостратегічними напрямками. З огляду на кримінальне походження й кримінальну природу сучасного кремлівського керівництва, потрібно пам'ятати відомі заповіді: не вести переговорів з терористами, не довіряти аферистам, не грати в азартні ігри з шулерами. Україна повинна не ослаблювати, а збільшувати свій тиск на агресора якщо не воєнними, то дипломатичними й пропагандистськими засобами, готуючись до відновлення бойових дій, а не примарної реінтеграції втрачених територій у спосіб виборів і внаслідок економічного зростання в майбутньому. Подарувавши частині українців примарну надію на мир, РФ не лише вивільнила собі руки для діяльності на близькосхідному геостратегічному театрі, а й спровокувала («кинула кістку») конфлікт в українському суспільстві з приводу майбутнього Донбасу (особливого статусу, виборів, амністії, відбудови тощо).

5. Сьогодні Українська держава сповідує й наслідує цілковито оборонну стратегію, що пояснюється передусім її тимчасовою слабкістю, недостатньою підтримкою й розумінням з боку союзників, переважаючою (поки що) силою ворога. Дипломатія за умов зовнішньої агресії відіграє свою роль в обороні країни. На сьогодні Україні вдалося сформувати своєрідний дипломатичний фронт, що доповнює й компенсує слабкості суто збройної лінії спротиву. Мінський дипломатичний багатосторонній діалог (переговорний процес) відіграє свою роль у системі оборони Української держави від агресії Росії. Він був і певною мірою залишається невід'ємною складовою частиною й чинником оборонної стратегії, яку вимушено обрала Україна під тиском переважаючих сил агресора. Йдеться про дипломатичний фронт – «мінську дугу» дипломатичної оборони, що корелює з дугою збройної оборони українських військ, яка

сформувалася на південному сході Донбасу від Станиці Луганської до Маріуполя. Відповідно, й суттєві зміни в Мінському дипломатичному багатосторонньому діалозі можуть відбутися лише внаслідок змін у самій стратегії оборони Української держави від агресії Росії. Зречення «мінського формату» чи його радикальна трансформація не повинні призвести до одностороннього дипломатичного роззброєння. Може йтися лише про дипломатичний наступ, що полягатиме в реструктуризації переговорного процесу й наданні йому нового імпульсу. Метою такого наступу є зміцнення і розширення дипломатичного фронту в загальній системі оборони Української держави від російського агресора.

6. Пропаганда є важливим інструментом зовнішньополітичної діяльності, роль якого особливо зростає за умов інформаційної війни, розгорнутої проти України російським агресором. Проте потенціал й ефективність цього інструменту також не є безмежними. Найбільшу загрозу становить ситуація «образного дисонансу», коли відбувається розходження образного й подієвого рядів. У результаті об'єкт пропагандистських зусиль опиняється в цілковито віртуальному світі, втрачаючи зв'язок з реальністю, яка завжди перемагає навіть найпотужніші символічні конструкції найефективнішої пропаганди. Безперечно, можна створити і нав'язати громадській думці віртуальний світ, однак якщо цей віртуальний світ тривалий час суперечитиме реальному стану речей, то наслідком такої невідповідності стане загальносуспільне відчуження, недовіра, протест. Пропагандистські зусилля можуть справляти негативний зворотний вплив на суб'єкта цих зусиль, призводячи до інтоксикації його власною пропагандою та моральної дискредитації, що стане вкрай показовим підтвердженням відомої мудрості про неправду, якою «світ проходить, а назад не повертаються».

7. Стає очевидною й швидко поглиблюється криза в країні-агресорі. До сьогодні Росія цілком успішно вдавала стійкість і невразливість щодо зовнішніх впливів. Проте часи змінилися і Колюча похитнувся. Економічні суперечності РФ, спричинені санкціями, зниженням цін на нафту, зростаючими витратами на війну та участю одразу в кількох локальних конфліктах, поглиблюються. Водночас загострюються внутрішні соціальні, етно-регіональні, політико-ідеологічні проблеми цієї новоспеченої імперії, а також стають очевидними руйнівні наслідки її зовнішньополітичних авантур. Безперечно, це не перша криза («буремні часи»), яку переживає російський народ, і вона не обов'язково призведе до бажаних для всього цивілізованого людства наслідків.

Зрештою, якими б не були історичні перспективи РФ, ознаки соціально-економічної стагнації та наближення політичної кризи в цій країні стають очевидними, й не скористатися з такої ситуації було б недалекоглядно. Йти на поступки державі-агресору, в якій розпочалося кризове падіння, особливо поступки з питань територіальної цілісності держави власної, щонайменше нерозумно. Водночас необхідно наголосити, що цілковитий розпад РФ навряд чи відповідає українським національним інтересам. На сьогодні Україна стратегічно зацікавлена в збалансуванні міжнародних відносин на пострадянському просторі – встановленні на теренах колишнього Радянського Союзу стабільного й тривалого «балансу сил» між країнами-наступницями природно відмерлої наддержави, який стане надійним владно-силовим фундаментом подальшої реконструкції регіональної політичної системи на засадах рівності й справедливості. Українська держава не плекає підступні плани щодо Російської Федерації, щиро й шляхетно декларує свої зовнішньополітичні наміри й цілі. Так, на пострадянському просторі Україна прагне лише владної рівноваги, міждержавного рівноправ'я, ціннісно-інституційного та інтеграційного плюралізму і робить все від неї залежне, аби цей простір не набув імперських форм організації або ж не був остаточно уражений політичним безладом. Хоча й між цими двома негативними історичними сценаріями та стратегічними перспективами існує циклічна залежність – імперії з хаосу народжуються і в хаосі зникають.

Сучасна Росія (РФ) явила світу ще один тип великої держави – «деструктивну великодержавність». Подібна велика держава сіє хаос і безлад, здійснює підризву, «антисистемну», діяльність, намагаючись у такий спосіб ослабити своїх опонентів і досягти панівних позицій у міжнародних відносинах. Спровокувати конфлікт та створити проблему, а потім нав'язати свої послуги щодо їх вирішення є одним із зовнішньополітичних методів деструктивної великодержавності. Така велика держава досягає своїх цілей не у спосіб нарощення власного потенціалу, участі в міждержавних союзах, інтеграційних об'єднаннях, системах колективної безпеки, докладання зусиль для конструктивної трансформації всієї системи міжнародних відносин, а виключно у спосіб підривної діяльності та провокації криз і конфліктів. Замість того, аби ставати сильнішою, ця держава прагне зробити слабшими інших. Вона завжди ховається за спинами мирного населення і біженців, діючи руками заколотників і терористів. Деструктивна велика держава неспроможна до відкритої й творчої зовнішньої політики, а її зовнішньополітичний ідеал – це «контрольований хаос».

Російська Федерація на відміну від імперії Романових, що створила справді велику культуру, та Радянського Союзу, що мав справді великі технологічні досягнення, неспроможна дати світу нічого конструктивного. Вона є чинником регресу, джерелом хаосу, провокатором конфліктів, адже підтримати свій великодержавний статус здатна лише в такий деструктивний спосіб. Інакше й не може бути, позаяк йдеться про державу, породжену «буремно-бандитською» епохою початку дев'яностих, яка зросла, паразитуючи на ідейному спадкові й природних ресурсах імперії Романових та Радянського Союзу, а нині намагається приховати свою розбійницько-грабіжницьку сутність і походження за вульгарним імперським епігонством та фундаменталістською псевдодуховністю. Кумедно звучать твердження новоспечених кремлівських імперіалістів про те, що такої держави як Україна ніколи не існувало. Виникає нестримне бажання спитати у відповідь: а скільки століть чи тисячоліть існує така велична держава як Російська Федерація?

Сучасну російську державу (РФ), аби уникнути її перетворення на євразійський рейх (цілком можливо наступну історичну форму державності росіян), має бути цілковито реконструйовано – демілітаризовано, денацифіковано, внутрішньо й зовнішньо умиростворено. Подібна реконструкція відповідає інтересам регіонального й світового миру і безпеки. Однак здійснити радикальну перебудову своєї країни повинні самі народи Російської Федерації включно з російсько-московським етносом як титульним для цієї новопосталої пострадянської держави, котрий дав їй не лише назву та столицю, а й свій неабияк деформований авторитаризм і ксенофобією політичний світогляд. Йдеться про титанічну працю внутрішньої реконструкції, в успішному завершенні якої зацікавлені не тільки симпатичні РФ, а й більшість поміркованих громадян і тверезомислячих політиків інших (передусім сусідніх) країн. Ця праця за своєю складністю й масштабністю багаторазово переважає скромні зусилля України з питань децентралізації, досвід якої навряд чи знадобиться в справі оновлення й оживлення російського федералізму.

Очевидно, що миролюбна й цивілізована частина людства бажає Російській Федерації еволюційної перебудови (на кшталт радянської Перебудови), остерегаючись її негайного революційного розпаду, що неминуче призведе до розлиття «вмісту» цієї держави на навколишній світ і вже справжньої, а не пропагандистської, інтоксикації «русским миром». Українці, попри усе розмаїття думок з цього приводу, у своїй більшості об'єктивно не зацікавлені

й не бажають загибелі ядерної держави, яку переповнюють внутрішні суперечності та ненависть до навколишнього світу. Однак жодна країна у світі не зможе утримати цю уражену імперською мегаломанією пострадянську державу від самогубства, яке доволі часто спіткає тих, хто божеволіє від власної агресії, злоби, нетерпимості. Україна може лише зробити потужний внесок у лікування хворого, проте зцілитися він має сам. Нині Українська держава прагне стримати, а не знищити російського агресора – відкинути чи витіснити його зі своїх теренів, відновивши власну територіальну цілісність. Україна може скромно посприяти радикальній перебудові Російської Федерації, зробивши свій потужний внесок у трансформацію пострадянського простору на владно-силовому фундаменті «балансу сил» та ціннісних засадах миру, рівності, справедливості та спільного процвітання.

II. Напрями трансформації переговорного процесу щодо Донбасу й Криму

1. Звуження предмета переговорів. Одна з головних вад Мінського переговорного процесу зумовлена винесенням на порядок денний переговорів у Мінську фундаментальних питань внутрішньої політики України. Йдеться про вроджений дефект, який і надалі спотворюватиме перебіг цих переговорів, викликатиме розлад, суперечності, розколи. Доки зазначений дефект не буде усунено, переговорний процес залишатиметься малоефективним, а досягнуті домовленості недостатньо легітимними. Аргументами на користь виключення внутрішньополітичних питань з порядку денного міжнародних переговорів є, зокрема, такі: непорухність принципів державного суверенітету й невтручання у внутрішні справи суверенної країни; складність і суперечливість власне конституційного процесу, перебіг і спрямування якого може викликати серйозну напруженість і розколи в суспільстві (цей аргумент передусім стосується західних партнерів, оскільки вони зацікавлені в стабільному розвитку Української держави); неконструктивна позиція проросійських бойовиків-колабораціоністів й власне РФ, які зацікавлені в дестабілізації ситуації в Україні, а не в її реформуванні. Винесення питань внутрішнього устрою певної держави на міжнародне обговорення не лише підриває суверенітет цієї держави, а й суттєво шкодить ефективності дипломатичної взаємодії. Дипломатія дїездатна передусім у царині зовнішньої й міжнародної політики, натомість у внутрішній політиці її дієвість є значно меншою. Тому предметна сфера переговорного процесу має бути максимально звужена і стосуватися переважно зовнішньополітичних, безпекових і гуманітарних аспектів.

Питання внутрішньополітичного устрою найуспішніше вирішуються самим суспільством, яке обирає для себе найбільш прийнятну форму державного устрою й політичної системи, відповідаючи за наслідки свого вибору. Зрозуміло, що децентралізація потрібна Україні, аби різко зменшити кількість тих, хто спостерігає за перебігом реформ і пасивно очікує на їхні результати, й радикально збільшити кількість тих, хто бере безпосередню участь у суспільному житті та його реформуванні – задля активізації політичної участі та перерозподілу ресурсів і відповідальності. Інакше кажучи, децентралізація й конституційна реформа потрібна передусім самим українцям. Натомість для всіх інших це переважно канал впливу й засіб реалізації власних інтересів, що лише частково можуть збігатися з національними інтересами України, а подекуди відверто їм суперечать. Історія свідчить, що держави, які було або сконструйовано, або радикально реконструйовано дипломатичними зусиллями на міжнародних конференціях, є неефективними, нелегітимними, нежиттєздатними.

2. Максимальна багатосторонність. Одним зі шляхів підвищення ефективності й легітимності переговорів щодо Донбасу й Криму є розширення кола учасників цих переговорів. У такий спосіб Україна отримує ліпші можливості для дипломатичного маневрування; залучає до переговорного процесу держави, які зацікавлені в мирному врегулюванні українсько-російського збройного конфлікту на користь саме української сторони й інтереси яких не можуть бути проігноровані в процесі вирішення цього конфлікту; послаблює («розмиває») дипломатичний диктат РФ, створюючи передумови для її дипломатичної ізоляції та позбавлення статусу виключного переговорника з правом «останнього слова».

Сьогодні чимало держав об'єктивно зацікавлені в участі у багатосторонньому дипломатичному діалозі щодо Донбасу й Криму і можуть бути залучені до нього. Передусім йдеться про Сполучені Штати, які залишаються головним і наймогутнішим західним союзником України. Поміж інших потенційних учасників такі впливові регіональні «гравці», як Польща, Румунія, Туреччина.

Залучення до участі в переговорах Туреччини є надзвичайно важливим. Йдеться про одну з найпотужніших країн Південної Європи, члена Північноатлантичного альянсу, країну з неабиякими лідерськими амбіціями. Туреччина об'єктивно залучена до проблематики Криму через геополітичне значення півострова для турецької зовнішньої політики та етнокультурні зв'язки з кримськими татарами. Крім того, чимало проблем сучасної турецької

держави різночасно нагадують проблеми Української держави. Йдеться, зокрема, про сепаратизм, нестабільність на кордонах, складні відносини з РФ.

Так само Румунія об'єктивно зацікавлена у вирішенні українсько-російського збройного конфлікту через проблематику Придністров'я, яка є подібною до проблем Донбасу й Криму та має спільні з ними джерела. Польща вже висловила своє бажання й готовність долучитися переговорного процесу.

Участь країн Балтії також відповідає національним інтересам України. Особливо це стосується такого давнього й надійного союзника Української держави, як Литва.

Збільшення кількості учасників переговорного процесу та звуження предметної сфери зазначеного процесу – виведення з неї проблематики внутрішнього устрою Української держави – можуть вважатися ключовими стратегічними настановами подальшого розвитку багатостороннього дипломатичного діалогу та його трансформації. Таким чином, сам багатосторонній дипломатичний діалог полегшується і стає ефективнішим, позаяк з обговорення усуваються питання, які або не мають швидкого вирішення, або провокують серйозні конфлікти й суперечності, або порушують державний суверенітет України. Розширення кількості учасників переговорного процесу та його перетворення на справді багатосторонній і загальноєвропейський створюють можливості для суттєвого ослаблення великодержавних (передусім російських) впливів та сформують більш сприятливе морально-політичне середовище для діяльності української дипломатії.

3. Розширення регіонального контексту. Подолання конфлікту на південному сході Донбасу та повернення Криму потрібно розглядати в ширшому контексті перетворення всього пострадянського простору на суцільну регіональну конфліктну зону, що небезпечно зростається із близькосхідною регіональною конфліктною зоною, загрожуючи глобальному миру й безпеці. Перспективи врегулювання українсько-російського збройного конфлікту залежать від того, яким чином цей простір буде реорганізований – яких політичних форм він набуде. Остаточне вирішення проблем Придністров'я, Абхазії й Південної Осетії, Карабаху навряд чи можливе. Усі ці проблемні питання споріднені та мають спільне джерело – імперську мегаломанію РФ, яка уявила себе наступницею давно відмерлих імперій, призначивши себе на роль регіонального гегемона.

Поволі визрівають передумови для початку багатостороннього дипломатичного діалогу країн пострадянського простору, який передбачає й участь тих держав з-поза меж регіону, які зацікавлені в налагодженні такого діалогу на засадах рівності й справедливості. Надалі доцільно говорити про інституціоналізацію цього діалогу та його перетворення на міжнародну організацію, що матиме на меті підтримання миру й безпеки на теренах колишнього Радянського Союзу. Переговори стосовно Донбасу й Криму можуть стати початком ширшого регіонального переговорного процесу, який охопить увесь пострадянський простір і відбуватиметься у формі міжнародної конференції. Молдова, Грузія, Україна як країни – жертви російської агресії мають повне право й дипломатичні можливості для ініціювання такого процесу. Нині склалися передумови для залучення молдавської і грузинської сторін до участі в переговорах щодо Донбасу й Криму, принаймні на інформаційному та експертному рівнях.

4. Акцентування на власне процесі переговорів, а не їх формально-договірних результатах. Переговори в Мінську передусім є перманентним дипломатичним процесом і саме на цьому «процесуальному» аспекті потрібно робити наголос. Натомість «Мінськ-1», «Мінськ-2» є лише результатами зазначеного процесу. Інакше кажучи, слід зберігати й підтримувати власне процес незалежно від його назви і місця, а до «продуктів» цього процесу – систем рішень і домовленостей – ставитися функціонально, оцінюючи їх під кутом зору ефективності. Загальновідомо, що вести переговори ліпше (гуманніше, економніше, безпечніше), ніж вести бойові дії. Дипломатія й зброя не лише взаємно доповнюють і підтримують в процесі здійснення зовнішньополітичної діяльності, а й підмінюють. Інакше кажучи, дипломатичні засоби зовнішньої політики можуть використовуватися замість збройних й навпаки – усе залежить від ситуації і стратегічного вибору. Тому переговорний процес має цінність навіть тоді, коли він не має конкретних політичних і нормативних результатів. Він є самоцінним, оскільки постає альтернативою насильству. Трансформація Мінського переговорного процесу не повинна призвести до припинення й ослаблення самого процесу, адже він відіграє важливу роль у системі оборони України, доповнюючи збройні сили та компенсуючи їх слабкість.

5. Нейтралізація конфліктогенного потенціалу переговорного процесу. Міжнародний переговорний процес має бути спрямований на підтримання й встановлення миру, а не множення нових конфліктів і суперечностей. Доволі часто трапляється, що досягнення мирного

врегулювання міжнародних конфліктів відбувається за рахунок внутрішньополітичної стабільності. Тому й неприпустимо здобувати міжнародний мир коштом миру національного. Беззастережне, одностороннє, негнучке втілення Мінських домовленостей можливо й забезпечить тимчасове умиротворення донбаських теренів, проте може спричинити й набагато серйозніші розколи усередині українського суспільства. Виведення питань внутрішнього устрою України з переговорного процесу є першою умовою нейтралізації конфліктогенного потенціалу цього процесу. Інакше він і надалі провокуватиме внутрішні конфлікти, підриваючи довіру до влади та компрометуючи державу. Переговори щодо відновлення територіальної цілісності України (у будь-якому форматі) мають сприяти консолідації українського суспільства, а не розколювати його.

Окремі положення Мінських домовленостей містять достатньо суттєвий кризогенний потенціал, причому спрямований він переважно в середину українського суспільства. Так, вимоги щодо особливого статусу «ОРДЛО», конституційних змін і проведення виборів на теренах цих районів суттєво шкодять процесам децентралізації і боротьбі з корупцією в Україні. Децентралізація по суті суперечить федералізму й передбачає посилення влади громад, а не регіонів. Очевидно, що глибока вкоріненість авторитарних методів управління в середовищі ватажків «ОРДЛО» і прихильність до авторитаризму значної частини тамтешніх мешканців унеможливають саме демократичну владу громад. Вже нині, з огляду на обсяги контрабандних потоків, стає зрозумілим, що надання «ОРДЛО» особливого статусу створить на теренах України корупційний анклав і джерело корупції та організованої злочинності загалом, яке розкладатиме все українське суспільство. Нарешті, конституційні зміни не робляться на вимогу терористів і колабораціоністів. Таким чином, заохочується силовий шантаж центральних органів влади та створюється негативний прецедент.

6. Формування передумов переговорного процесу. Рішення щодо врегулювання конфлікту на Донбасі ухвалювалися поспіхом і під тиском агресії, що суттєво шкодить їх легітимності й ефективності. Мінський переговорний процес фактично позбавлений фундаменту – він «висить у повітрі», тримаючись виключно на страху жертви агресії, нахабності агресора, егоїстичній байдужості союзників жертви. «Мінськ» став результатом слабкості української армії, низки воєнних поразок, деморалізації й неготовності до війни значної частини українського суспільства. Не було створено передумов, необхідних для успішного перебігу переговорів. Сьогодні настав час «повернутися

до початку» переговорного процесу, зміцнивши його засади. Зокрема, йдеться про довіру й контроль – створення атмосфери довіри як між учасниками переговорів, так і всіма тими, хто втілюватиме домовленості, й кого вони взагалі стосуються; а також розроблення механізмів контролю за виконанням угод чи навіть за перебігом самого переговорного процесу.

Нині і довіра, і надійні механізми контролю відсутні. Створення цих передумов потребує часу й тривалої копіткої роботи на локальному рівні (безпосередньо в зоні конфлікту), тіснішої взаємодії з міжнародними організаціями та їх глибшого залучення, постійної співпраці в підгрупах у межах переговорного процесу. Важливим недоліком цього процесу є виключення з нього питання відновлення українського суверенітету над Кримом. Зрозуміло, що під тиском донбаської проблематики українські переговорники змушені були тимчасово зігнорувати проблематику кримську. Проте питання Криму є фундаментальним не лише для України, а й для всього світового порядку. Тому це питання у тій чи іншій формі має бути на порядку денному трансформованого й оновленого переговорного процесу. Подібна присутність робить сам процес ґрунтовнішим, зміцнюючи його фундамент.

7. Функціоналізація переговорного процесу. Успішність переговорного процесу доволі часто визначається тими питаннями, які порушуються й вирішуються в його межах. Інакше кажучи, зміст предмета переговорів детермінує їх успіх. Так, до порядку денного можуть бути внесені питання, які на даний історичний момент просто не можуть бути вирішеними через їх складність, суперечливість, непереборний антагонізм сторін. Тому для підвищення ефективності переговорного процесу доцільно зосередитися на суто функціональних питаннях. У процесі їх вирішення накопичується позитивний досвід і відбувається зближення сторін переговорів, зростає довіра між ними, формується реалістичний порядок денний. Через те трансформований і оновлений переговорний процес щодо Донбасу та Криму доцільно зосередити на тих нагальних і потрібних для подальшого прогресу переговорів питаннях, які можна вирішити, не поглиблюючи антагонізм між сторонами переговорів. Передусім йдеться про припинення вогню й розмежування сторін конфлікту, розмінування, надання гуманітарної допомоги, обмін полоненими. Можливо, успішне вирішення цих питань виведе переговорний процес на нові обшири і дозволить підійти до більш складних і суперечливих питань.

8. Демократизація переговорного процесу. Дипломатія за своєю природою є кабінетною

і навіть кулурною формою політичної практики, і певна частка втаємниченості в здійсненні цієї практики є неминучою. Проте за умов демократії цілковито секретна дипломатія є і неможливою, і невинуватою. Свого часу яacobинці та більшовики намагалися зробити дипломатичну діяльність абсолютно прозорою, заперечуючи і таємні переговори, і таємні угоди. Проте згодом було винайдено більш помірковану формулу, що передбачала часткову секретність у переговорах, однак повну й беззастережну відкритість щодо результатів цих переговорів – міжнародних угод. У демократичних суспільствах, навіть найвидатніші зовнішньополітичні курси, якщо вони не мають загальнонародної підтримки і не ґрунтуються на загальнонаціональному консенсусі, приречені на провал, а ті, хто їх реалізує, – на втрату влади й історичне забуття. Сьогодні очевидно, що переговорний процес стосовно Донбасу й Криму має бути більш відкритим, аби не викликати сумнівів, підозри, заперечення й не провокувати соціальні розколи та делегітимізацію державної влади.

Важливим складником демократизації зазначеного процесу є залучення (як на індивідуальному, так і організаційному рівнях) до нього авторитетних і уповноважених представників проукраїнського Донбасу, голос яких має не меншу вагу, ніж голос проросійських колабораціоністів. Крім того, неучасть вимушених переселенців у виборах на окупованих територіях позбавляє ці вибори легітимності. Йдеться про захист політичних прав і репрезентацію інтересів громадян, котрі зберегли вірність Українській державі. Вони мають стати повноправними учасниками політичного й виборчого процесу на Донбасі. Інакше цей процес буде неповноцінним, а отже, й безперспективним. Гострої актуальності набувають питання захисту майнових прав вимушених переселенців на окупованих територіях, а також надання відшкодування за майнові втрати й збитки тими, хто ці втрати й збитки завдав.

III. Сценарії трансформації переговорного процесу щодо Донбасу й Криму

Консервативний (компромісний) сценарій трансформації. Українська сторона залишається в межах Мінського процесу, докладаючи зусиль для його максимально можливої трансформації. Власне, сам цей процес ще не втратив актуальності, відіграючи важливу роль у стримуванні агресора. Наразі йдеться більше про моральну компрометацію, ніж вичерпання дипломатичних можливостей. Нині термін «Мінськ» набув негативних конотацій, наближаючись за своєю семантикою до терміна «Мюнхен». Загалом це несправедливо, оскільки

територіального розчленування й політичного знищення України не відбулося завдяки опору українських збройних сил та патріотичної частини українського суспільства і завдяки тим же переговорам у Мінську. Проте нині важливо зберегти власне переговорний процес, а не його назву й територіальну локалізацію. Причому не просто зберегти, а розширити й розвинути.

Реалізація цього сценарію передбачає втілення Мінських угод і використання зазначеного переговорного формату для контролю за цим втіленням та його корегування. Виконання Мінських домовленостей має свої переваги і недоліки. До перших належать: певна деескалація конфлікту, часткове припинення вогню й зменшення кількості жертв, збереження санкцій проти агресора, звільнення військовополонених та уникнення гуманітарної катастрофи, демонстрація Україною своєї «доброї волі» як відповідального члена світової спільноти та надійного союзника західних партнерів. Поміж других, зокрема, втручання зовнішніх сил у внутрішні справи Української держави, заохочення федералізації й тероризму, деформації і дестабілізації політичного й конституційного процесів, отримання ворогами України додаткових важелів впливу на неї, внутрішній розкол і руйнація загальнонаціонального зовнішньополітичного консенсусу.

Головною проблемою Мінських домовленостей є не стільки те, що їх неможливо виконати повною мірою, а те, що навіть їх виконання майже нічого не змінить, зафіксувавши наявний на сьогодні політичний статус кво. Інакше кажучи, доклавши титанічних зусиль і пішовши на серйозні поступки, Україна може отримати той самий сепаратизм, з яким доведеться миритися і співіснувати впродовж наступного історичного періоду. Імплементуючи Мінські домовленості, Україна стає на історичний шлях, який вже подолали десятки країн світу – шлях проблемної і не завжди продуктивної взаємодії із сепаратистськими регіонами, яка триватиме десятиліттями, зрештою вкорінившись у політичній системі й політичній культурі, остаточно їх видозмінивши. Можливо, нинішні Мінські угоди і зроблять свій внесок у майбутнє загальнонаціональне примирення. Проте сьогодні час спільних пам'яtnиків та поховань і зворушливих обіймів ще не настав і невідомо, чи настане взагалі.

Мінські домовленості навряд чи припинять конфлікт і зупинять агресію, однак їх виконання (принаймні часткове) може стати суттєвим внеском у реалізацію головної і єдиної на сьогодні зовнішньополітичної стратегії Української держави: «вигравати час і накопичувати сили». У цій стратегії немає нічого

хитрого й підступного, адже стратегічні наміри всіх інших сторін переговорів є не менш очевидними: хтось прагне зберегти панівні позиції у світі та перебудувати його за власними ціннісними стандартами; хтось прагне регіональної гегемонії і статусу світової держави; хтось прагне зберегти комфортне, забезпечене й безконфліктне життя. Україна лише прагне часу, аби зберегти свободу.

Інтернаціоналістський (багатосторонній) сценарій трансформації. Українська сторона поступово виходить із Мінського переговорного процесу, функціоналізуючи його та зосереджуючи переважно на суто функціональних питаннях обміну військовополоненими й заручниками, наданні гуманітарної та економічної допомоги постраждалим від агресії районам, підтриманні режиму припинення вогню, розмінування тощо. Паралельно започатковується новий переговорний процес, спрямований на вирішення складніших і суперечливіших політичних питань, пов'язаних зі збройним конфліктом на Донбасі й анексією Криму. Таким чином, йдеться про два переговорні процеси, що поступово відокремлюються, отримуючи власний темп, спрямування, предметну сферу і внутрішню логіку загалом. Інакше кажучи, відбувається «розшарування» переговорів на суто функціональні, що й надалі тривають у Мінську, та «нові», що відбуватимуться в іншому місті (бажано в одній з європейських столиць).

Багатосторонній переговорний формат передбачає максимальне залучення й мобілізацію передусім зовнішніх (міжнародних) чинників урегулювання конфлікту на Донбасі та деокупації Криму. Йдеться про повернення загарбаних територій і відновлення територіальної цілісності України колективними зусиллями міжнародного товариства. Важливим складником цих зусиль може стати запровадження концепції «міжнародного управління конфліктними територіями із невизначеним політичним статусом». Згідно з цією концепцією управління окупованими районами Донбасу й Кримом на період їх деокупації і повернення здійснюватиметься тимчасовими міжнародними адміністраціями, персонал яких комплектуватиметься представниками міжнародних організацій та нейтральних і миролюбних держав. Діяльність цих адміністрацій має спрямовуватися на вирішення низки критичних питань гуманітарного, безпекового, правового, екологічного характеру, а також на підготування відповідних територій до повернення у склад України. Загалом йдеться про новітню історичну версію концепції «підмандатних територій».

Інтернаціоналістський сценарій трансформації переговорного процесу передбачає орієнтацію

переважно на зовнішні чинники розв'язання конфлікту на Донбасі та повернення Криму. Україна докладатиме значних зусиль з метою якнайшвидшого вступу до Євросоюзу і Північноатлантичного альянсу, максимально використовуючи для досягнення цих зовнішньополітичних цілей оновлений переговорний процес. У межах цього сценарію знайдеться місце і для міжнародних миротворців, і для міжнародних наглядових військових місій, покликаних контролювати виконання угод з врегулювання. Таким чином, західні партнери України зможуть взяти безпосередню участь у вирішенні конфлікту на підставі угод, до виконання яких вони так наполегливо спонукають українську сторону.

Націоналістичний (односторонній) сценарій трансформації. Українська сторона рішуче виходить із переговорного процесу, припиняючи роботу в усіх підгрупах і відкликаючи для консультацій свою делегацію у повному складі. Вона повідомляє про необхідність радикальної трансформації (перереформатування) цього процесу за наведеними вище напрямками у відповідному меморандумі, що розсилається як учасникам переговорів, крім представників «ОРДЛО», так і керівництву тих держав, які планується запросити до участі в оновленому переговорному процесі. Приводом для такого рішучого кроку може стати питання визволення з полону українських цивільних і військових заручників. На сьогодні це питання є одним з головних, нехтування ним призведе до дегуманізації переговорного процесу.

Переговори щодо Донбасу й Криму використовуються для підготовки, максимально можливої легітимації й втілення сценарію визволення окупованих територій. Реалізація цього сценарію передбачає дві стадії: перша – жорстке блокування зазначених територій і припинення з ними будь-яких відносин; друга – витіснення окупантів і колабораціоністів із захоплених територій. Йдеться не про якийсь негайний і непередбачуваний наступ, а про послідовну політику, спрямовану на вигнання загарбників і покарання колабораціоністів. Визволення може тривати достатньо довго і здійснитися лише за слушної нагоди, коли Україна зміцніє, РФ ослабне, а західні союзники будуть готові підтримати визвольну війну українського народу проти окупантів. Доки така нагода не виникне, блокування окупованих територій залишатиметься головним засобом тиску на загарбників та їхніх прислужників.

Безперечно, обрання цього сценарію уповільнить поступ України до членства у Євросоюзі й Північноатлантичному альянсі та ускладнить її відносини із західними партнерами. Передусім йдеться про великі держави Європи, які

підтримують і просувають Мінський процес, зокрема за рахунок національних інтересів української сторони. Водночас Сполучені Штати та й увесь англосаксонський світ можуть залишитися надійним стратегічним партнером Української держави на її шляху до визволення окупованих територій. Ослаблення міжнародної підтримки України внаслідок вибору й реалізації стратегічного курсу на звільнення своїх земель від окупантів буде частково компенсоване розширенням внутрішньої підтримки цього курсу середнім класом та іншими патріотичними верствами українського суспільства. Крім того, курс на поступове визволення окупованих територій надасть можливість залучити й мобілізувати праві сили, переорієнтувавши їх з внутрішньої деструкції на боротьбу із зовнішнім ворогом.

Питання надання окупованим територіям Донбасу якогось особливого статусу є вкрай суперечливим, спричиняє серйозні дискусії й конфлікти в українському суспільстві. Певною мірою внесення цього питання до громадського дискурсу є провокацією, розрахованою на суспільно-політичний розкол. Тому й доцільно повернути цю небезпечну ситуацію на користь української сторони. Йдеться про надання особливого статусу підконтрольним Україні територіям Донбасу. Подібний статус передбачатиме: розширені повноваження голів донецької і луганської ОДА; політичні привілеї та економічні преференції на регіональному рівні; право поширення цього статусу на окремі окуповані території на підставі рішень місцевих громад зазначених територій. Щодо останнього, то йдеться про політико-адміністративний наступ України на окуповані території та їх локальне повернення («частинами») до складу Української держави. У такий спосіб Україна і виконує вимоги своїх міжнародних партнерів, і створює передумови для витіснення своїх ворогів.

Реалізація націоналістичного сценарію трансформації переговорного процесу передбачає максимально можливе виключення з цього процесу представників маріонеткових квазідержавних утворень ЛНР/ДНР. Надто їхня деструктивна роль у переговорах стає дедалі очевиднішою. Вони буквально зривають переговорний процес, висуваючи до України нереалістичні вимоги, шантажуючи її визволенням цивільних і військових заручників, систематично порушуючи режим припинення вогню на лінії розмежування. Дедалі більше стає зрозумілим, що йдеться про звичайнісіньких військових злочинців, які вбивають і катують полонених, знущаються з мирного населення, жорстоко переслідують інакомислення, грабують і незаконно привласнюють приватну й державну власність.

Йдеться про жорстке структурування участі бойовиків-переговорників у переговорах у спосіб запровадження нижчого переговорного підрівня, на якому вони домовлятимуться виключно з представниками неокупованих територій – делегаціями, сформованими донецькою й луганською ОДА та очоленими головами обласних державних адміністрацій. До складу зазначених делегацій увійдуть політичні активісти, які репрезентують громадянське суспільство українського Донбасу та інтереси вимушених переселенців, котрі зберегли вірність Українській державі. У межах багатостороннього дипломатичного діалогу щодо Донбасу й Криму доцільно створити окрему переговорну підгрупу з представників неокупованих і окупованих територій Донбасу, які надаватимуть пропозиції і виконуватимуть дорадчу роль щодо повноправних учасників дипломатичного діалогу.

Три наведені вище сценарії можуть вважатися і можливими, і прийнятними (різною мірою). Кожен з них має свої переваги та недоліки. Проте існують й три інші сценарії, які майже неможливі та цілковито неприйнятні: сценарій відмови від окупованих територій, сценарій сепаратних домовленостей із РФ, сценарій включення ЛНР/ДНР до складу України.

Сценарій повної відмови від окупованих територій є неприйнятним. Причому йдеться саме про свідому й чітко артикульовану відмову, а не територіальні втрати під тиском переважаючих сил агресора – про політичну позицію, а не про безсилля перед агресією і неспроможність змінити ситуацію на свою користь. Уже сьогодні є очевидним, що Україна цілком проіснує і без окупованих територій Донбасу – вона не перша й не остання держава в історії людства, яка зазнала територіальних втрат. Існує очевидна спокуса позбутися нелояльних, дотаційних, відсталих територій. Однак таке спокусливе рішення загалом є неприйнятним. Відмовлятися від окупованих територій не варто, позаяк подібне стратегічне рішення підірве престиж держави на міжнародній арені та посіє зневіру серед громадян України; образить національні почуття українців, може викликати реваншистські настрої й розколи в українському суспільстві; зрадить надії й сподівання мільйонів українців, які або стали вимушеними переселенцями, або змушені були залишитися на окупованих територіях; створить загрозу війни, осередки дестабілізації та джерела корупції й організованої злочинності на східних кордонах; унеможливить остаточне впорядкування та умиротворення пострадянського простору; спонукатиме російський імперіалізм до нових авантур, спричиняючи глобальну дестабілізацію; ускладнить геополітичну самореалізацію

Української держави за південним геостратеґічним вектором на обширах Приазов'я й Причорномор'я.

Сценарій сепаратних домовленостей із Російською Федерацією є ще більш неприйнятним, ніж сценарій відмови. Його реалізація призведе до цілковитої або часткової втрати державної незалежності, національної ідентичності, історичної суб'єктності, а також втягнення багатостраждального українського народу до чергових кремлівсько-імперських авантур – безперспективного і непродуктивного протистояння з провідними державами євроатлантичного світу та їх інтеграційними і безпековими об'єднаннями. Подібне протистояння, як і всі попередні, закінчиться поразкою, людськими втратами, ресурсними збитками, консервуванням економіко-технологічної відсталості. Україна знову опиниться на шляху, який вже неодноразово долала під проводом кремлівських імперіалістів-авантюристів. Українці заплатили надто високу ціну за попередні імперські авантюри Кремля, аби взяти участь у черговій.

Сценарій включення ЛНР/ДНР до складу Української держави, в якій би привабливій псевдodemократичній формі це включення не відбувалося, є не лише неприйнятним, а й самогубним. Цей сценарій цілковито відповідає планам імперського Кремля часів

початку «російської весни», коли Україна уявлялася РФ аморфним конгломератом різноманітних «народних республік». Подібний сценарій прирікає українську державність на болісну і конфліктну дезінтеґрацію. Водночас він є найменш реалістичним, а його здійсненність – малоімовірною. Спроби Російської Федерації «впхнути» квазідержавні утворення ЛНР/ДНР до складу Української держави мають очевидну мету – руйнацію України із середини. Саме очевидність цих намірів робить зазначений сценарій нездійсненним, оскільки навіть багатолітні й безрезультатні переговори в Мінську постають цілком прийнятною альтернативою такому сценарію.

Нарешті, переговорний процес щодо Донбасу й Криму має важливий гуманітарний аспект, значення якого невпинно зростає. Йдеться про життя і здоров'я українських громадян, які перебувають у полоні (зокрема як політичні в'язні) РФ і колабораціоністів. Сьогодні українська і світова громадськість дізнається дедалі більше про вбивства полонених й жорстокі знущання над ними. Україна не має морального права нехтувати цими кривавими злочинами проти людяності й ігнорувати факти злочинної діяльності РФ та колабораціоністів. Продовження переговорного процесу без звільнення українських громадян цілковито дегуманізує цей процес, робить його цинічним і аморальним.